

IRODALOM.

Gyöngyösi István összes költeményei. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából közléteszi *Badics Ferenc* akadémiai rendes tag. I. kötet. Budapest, 1914. Franklin-nyomda. XXVIII + 530 l. Ára 12 kor.

E mű kiadása kettős örömet jelent az irodalomtörténet barátai számára. Egyfelől, mert valahára reményünk lehet, hogy nemsokára együtt kapjuk teljes kritikai összeállításban a XVII. század legnépszerűbb költőjének műveit, másfelől mert látjuk, hogy az Akadémia végre szakít a Régi Magyar Költők Tára közrebozsátásának lassúságával, s felhasználva a kedvező alkalmat, iparkodik gyorsabban hozzáférhetővé tenni régibb költészetünk termékeit. Akik szellemei életünk multja iránt érdeklődnek, szívesen veszik ezt tudomásul. A készülő kritikai kiadás főkép a teljesség szempontjából jelentős. De bár nem valószínű, hogy a Gyöngyösi művészetéről alkotott képen a jelen kiadás valami sokat változtatna, mégis a tudomány érdekeit tekintve, hálával kell fogadnunk az Akadémia határozatát, mellyel egy letűnt korszak jelese iránt tartozó kötelességét leróni óhajtja. A három kötetre tervezett kiadás keletkezésük sorrendjében fogja közölni Gyöngyösi ismert műveit s az újabb tudományos kutatások alapján neki tulajdonítottakat. A gyűjtemény függelékeül a költő eddig felkutatott levelei is meg fognak jelenni. Az egész gyűjteményt Badics Ferenc rendezi sajtó alá, akinek hozzáértését — emlékezve e tárgykörbeli kutatásainak ép oly értékes, mint meglepő eredményeire — aligha kell külön hangsúlyozni.

A most megjelent első kötetben a Murányi Vénuszon s az Ovidiusból való műfordításokon kívül csupa kevésbé ismert, eddig nehezen hozzáférhető, egyben olyan darabok vannak kiadva, melyekről épen Badics Ferenc vizsgálódásai során tűnt ki végérvényesen Gyöngyösi szerzősége. Ezek: Cuma városában építettett Dédalus temploma, Mars és Bacchus egymással való viaskodásáról, Az jó vitézeknek tüköre, Igaz barátságának és szíves szeretetnek tüköre.

Maga a kiadás valóban nagy lelkiismeretességgel, kifogástalan módszerrel és a szokásos tudományos szempontok figyelembe vételével készült. A huszonnyolc lapra terjedő bevezetés alapos körültekintéssel tájékoztat bennünket az eddigi kiadások történetéről, ismerteti a költőre és műveire vonatkozó régibb és újabb véleményeket, Gyöngyösi hatását s a jelen kiadásban követett elveket. A — csaknem száz lapnyi — jegyzetek az

egy darabokra vonatkozó részletes tájékoztatást foglalják magukban, nem mellőzve a nyelvi vagy verselésbeli sajátosságokat sem s folyton utalva a Gyöngyösi egyéb munkáiban található kapcsolatokra. A kötetet pontos név-, tárgy- és szömutató zárja be. Általában a kiadó munkájának minden része magán hordja a tárgyába szeretettel és eredményesen elmélyedő tudós lelkesedésének nyomait.

Ennek megállapítása után legyen szabad felhívni az érdemes kiadó figyelmét egy-két mozzanatra. Talán nem nagy jelentőségűek, de a későbbi kutatás szempontjából mégsem közömbösek.

Az egyik a Dédalus temploma IV. 23—25., 51. és az Igaz barátság tüköre III. 51. versszakainak szójátékos formájával kapcsolatos. E módot a gyűjtemény sajtó alá rendezője, mint Gyöngyösi ismert és ismeretlen költeményei c. tanulmányából (91. l.) is látni, igen jellemzőnek tartja a költő verselő művészetére nézve. Minthogy a jegyzetek között — Gyöngyösi említett helyeit kivéve — egyebünnen való utalás nem foglaltatik, újabb előfordulása esetén, a következő kötetben, az illető helyekre vonatkozó tájékoztatásban meg lehetne említeni, hogy ugyanilyen láncszemszerűen kapcsolódnak a verssorok csekély megszakítással elejétől végig abban a két, XVII. századbeli énekben, melyeket Thaly Kálmán közölt a Régi Magyar Vitézi Énekek És Elegyes Dalok közt a II. k. 63. és 251. lapjain. Mindkettő panaszos hangú lírai vers. Az első tizenegy szakaszos darab a Nemzeti Múzeum Szencsey-kódexéből való s felírása: *Nem régente vala . . .* Szerzője mint az utolsó sorokból megtudjuk: «Ezerhatszáz hetven és hat esztendőben, Mikor már gabona sárgudnék mezőben, Szent Jakab havának elsődik hetében Ezeket írá bús szívvel versekben.» F. Deák Ferenc szerint (Irodalomtörténeti tanulmányok a kurucköltészet korából. Bpest, 1909. 13. l.) ez az ének: «Homonnai (?) Bánffyé». A vers — úgy látszik — nem eredeti épségében maradt ránk. Harmadik szakának befejező két sora — romlott szövegében is — némi egyezést mutat a Dédalus temploma IV. 23. vsz. kezdő soraival:

Ifjúságom utát gátolja fogságom
Fogságomat mikor uri (igy), szabadságom.

(Thaly, Vit. Én. II. 63. l.)

Ifjúságom színét fonnyasztó Fogságom
Fogság után vallyon leszsz-é Szabadságom ?

(Déd. templ. IV. 23. vsz.)

A második tizennégy — szintén négysoros — szakra oszló *Tengereken uszkáló* c. darabot, mely állítólag ugyancsak a XVII. századból való, Thaly a Nemzeti Múzeum Mátray-kódexéből adta ki. Szerzője ismeretlen. A két ének verselésének sajátossága már első kiadójuknak is feltűnt. Amennyiben mármost ennek Gyöngyösivel kapcsolatban — jellemző voltánál fogva — némi fontosságot tulajdonítunk, az esetleges további következtetések alkalmával tekintettel kell lennünk az egybeütt található példákra is.

Egy másik, de már új lapra tartozó, figyelemreméltó mozzanat, hogy

a Mars és Bacchus egymással való viaskodásáról szóló ének 71., 90. és 91. versszakainak majdnem szó szerinti változatai mertett is előfordulnak. Ez annál inkább gondolkodóba ejtheti a kutatót, mert a 90. és 91. szakok az utánuk következő három versszak a korviszonyokra utaló célzásukkal meglepő eltérést mutatnak az előző strófák gondolatmenetéhez képest. Minthogy pedig a kiadó is említi, hogy a Gosztonyi-kódexbeli szöveg úgy szakad meg, hogy nincs jelezve a «vége», mindenesetre megfontolandó, hogy mi köze van a Gyöngyösi állítólagos művéhez annak a versnek, melynek változásait Thaly Kálmán, R. Kiss István és e sorok írója közölte. A szóban forgó verset, melynek első két és tizenharmadik strófája egy-két szó kivételével valamennyi eddig közölt variánsban egyezik a Gyöngyösi-féle vers 90., 91. és 71. szakával, először Thaly Kálmán adta ki a b. Radvánszky-család zólyomradványi levéltárának kézírata alapján. «Egy anti-demokratikus ének a kurucvilágból» c. cikkében: Abafi, Figyelőjében. V. 57. l. E változat tizennégy szakos. Ugyancsak Thaly közölte másodszor «Az világhoz szabott ének (1675.)» címen Irodalom és műveltség-történeti tanulmányaiban. Bpest, 1885. 360. l. Harmadszor e sorok írója adta ki az Irodalomtörténeti Közlemények 1904. évf. 213. lapján és külön: Radványi verseskönyvek. Bpest, 1904. 92. l. Egy rövidebb — nyolc strófás — változatát *Pastilus* címen — a birtokában levő V. Szolga Mihály Diariumából — R. Kiss István közölte: Századok 1904. évf. 687. l. és külön: Adalékok a Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Bpest, Ráth M. 1905. 36. l. (V. Szolga Mihály Diariumát e sorok írója ismertette az Erdélyi Múzeumban. 1905. évf. 31. l.) Az egyezést szemléltetik és az összehasonlítást megkönnyítik a Gyöngyösi-féle vers és az «Az világhoz szabott ének» említett és itt olvasható strófái:

Mars és Bacchus egymással való viaskodásáról:

91. vsz. Visza jár az idő, ez világh el fordult,
Az Égh mindenestül a föld alá szorult,
Tenger az Egeknek mind hegyiben borult,
Még ilyen nagy csuda nem hallatott sohult.
92. vsz. Csillagok a földön, vadak Egen járnak,
Halak az Erdőben fák alatt sétálnak,
Kösziklák vizeknek hegyette uszkálnak
Az Lovegő Éghben Gállyák hajozkálnak.
71. vsz. Mint Eke hat Eökröt, hinto hat Lovat huz,
Mint nyul agarat üz, szarvas, Eöz vadászt nyuz,
Mint a Márvány kőből lehet jo tekert gus,
Ugy a szent könyveket magyarázza Bacchus.

(Gyöngyösi I. összes költeményei. I. k. Bpest, 1914. 106., 108. l.)

Az Világhoz Szabott Ének:

1. vsz. Visszajár az idő, az világh elfordult,
Az ég mindenestül az föld alá szorult,
Tenger az egeknek homályába borult,
Még ilyen nagy csuda nem hallatott sehult.

2. vsz. Csillagok az földön, vadak égen járnak,
Halak az erdőben fák alatt sítálnak,
Kősziklák vizeken kedvekre uszkálnak,
Az levegő-égben gályák hajózkálnak.
13. vsz. Mint szekér hat ökröt, hintó hat lovat híz,
Nyúl mint agarat üz, szarvas úgy vadászt nyúz,
Vagy mint márványkőből lehet fekete tyúk
Úgy érti a dolgát az ultimusz status!

(Irodalomtört. Közl. 1904. 212. l. A Thaly-közölte változat eltéréseit l. u. o.)

A *Pastilus* c. változat legfőbb eltérése, hogy a Mars és Bacchusbeli 71. vsz. két utolsó sora ott így hangzik: «Vagy miként a kalács kemencében becsúsz, Úgy érti a dolgot legelső status.»

Végül — bár némileg magától értetődik — talán mégsem fölösleges megemlíteni, hogy a fenti néhány sorral és futólagos utalással nem tekintendő kimerítettnek a legújabb Gyöngyösi-kiadás jelességeinek és jelentőségének méltatása. A tárgy fontossága és a kiadó fáradozásai bizonyára megérdemlik az illetékesek részletesebb hozzászólását. Ez hihetőleg nem is fog elmaradni, mihelyt a kiadás munkája befejeződik. Most és e helyen a főcél inkább az volt, hogy kötelességszerűen rámutassunk az első kötet megjelenésének örvendetes tényére.

BAROS GYULA.

Báró Kemény Zsigmond hátrahagyott munkái. Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Papp Ferenc*. B. Kemény Zsigmond születésének századik fordulójára kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, 1914. 501 l. Franklin-Társulat. Ára 8 korona.

Irodalomtörténetírásunk egyik eléggé szomorúan feltűnő jelensége a nagy, összefogó témáktól való tartózkodás és remekíróink olyan kultuszának hiánya, mint amilyenel például Spoelberch de Lovenjoul és Léon Séché szentelték egész életüket a francia romantikusok vizsgálatának. Míg mindenrendű többé-kevésbé fontos műfaji, kortani és hatást-nyomozó részlet-kérdések sokszor igen éles elméket s nagy munkabírást kötöttek le, rendszeres irodalomtörténetünk jó sokáig megelégedett Gyulai Pál ítéleteinek s Beöthy Zsolt összefoglalásának újra-adásával vagy más köntösbe öltöztetésével; míg munkás kezek hihetetlen buzgalommal emeltek ki a jól megérdemelt feladásból elszigetelt másodrangú írókat, egész kis előfutárokat vagy lassú léptű epigonokat, addig az igazi nagyok életét, műveit alig egy-két munkával — mintha hallgatólag monopóliumot adtunk volna rá — teljesen elintéztetteknek véltük.

Hogy e jelenség okát a mesterek nagy súlyú egyéniségében, a kínálkozó alkalom könnyűségében, helyiérdekűségben, az önállótlanság félnétségében vagy a doktori értekezésül mindenáron újat akarásban keressük-e, már csak sajnós félreértések kikerülése végett sem lehet e sorok célja, amelyek nem vádolni akarják tudományunkat, hanem inkább arra felhívni az ilyenre amúgy sem szorulókat, hogy sok tekintetben változott állapotokkal találjuk magunkat szembe.

Papp Ferenc könyvét ebből a szempontból is örömmel üdvözölhetjük.

Kemény hátrahagyott munkái, amelyeknek kiadásával akarva vagy nem akarva, de mindenképen példamutatásul, a legméltóbban ünnepelte meg a Kisfaludy-Társaság a költő születésének százéves fordulóját, az *Anna* című drámái költemény kivételével mind a nekiinduló, forrongva küzdő Keményt mutatják be. Az *Isabella királyné és a remete* nagy arányaiban gyönyörűnek tervezett, de nehézkes, bizonytalan ízlésű, durvább anyagokból bajjal összerótt gótikus templom, *A hírlapszerkesztő naplója* pedig valami erdélyi kisvárosi szigorú barokk palota letöredéke, csonka márványdarabjaiul hatnak csak, míg az *Élet és ábránd*, bár nyelvtől különbözőségei, a költő sorsának chatterton-i végzetét romantikusan túlzó beállítása a nem kritikai szemmel olvasóra legalább is idegenszerűen hathatnak, legszebben írt, legköltoőbb beállítású és stílusú regényeink közé tartozik. Hogy magasabb koncepciójú regényírónk nincs s nem volt Kemény-nél, az *Élet és ábránd* későbbi műveiben némileg szótömlő klasszikus tömörsége is mutatja. Hogy legélesebb szemű történet-látónk, azt a portugál nép sorsáról szóló rövid fejezet talán egész írói pályájában a legpregnansabban tünteti föl. Itt nem komázik az író közönségével, nem bátyámuramoz, nem mosolyog rá — mint, sajnos, nem egy a legnagyobbak közül — ha megszólítja, gúnyolódik s a divatos rémregényekhez tesékeli. Sötét barlang széncsillogású tava e regény, minden evezőcsapás visszhangos ágyúöregjé, minden árnyék mesés szörnyeteggé nő az emberi lélek mélyén evező író különös vonzó világában. Camoens Luis nem Kemény, a nemes érvényesülésért harcos író, mint ahogy újabban áll egyikünk-másikunk saját zsaketjében saját regénye hőisévé, hancm Kemény, a küzdő ember, akinek magasztosságában feketén látó *ábránd*-ja lelket kínzó tusakodással keresi elhelyezkedését az irodalmi és politikai *élet*-ben. Nem agítál, csak egymás mellé állítja Don Pedro Giront, a cinikus érvényesülőt és Luist, a nemes lelkesedésében félredobottat, a Rocio-tér palotáit s a nyomor külvárosát, nem prédikál, csak elviszi a gyémántban fürdő hiú merev gögöt a pókhálós szegénységben haldokló elhagyatott nagy szívéhez. Nem játszik az alakjaival, mert emberek s minden ember egy szent valóság, amelyet komolyan jár körül-körül; nem lesz játsziva a könnyelműség festéséért, de a könnyelműség nő rettenetes méretűvé tragikusan fontolható kezében. Ha csak ezt az elveszettnek hitt egy regényt, amelyet tudatosan írt Kemény pszichológiaiavá a mozgalmas álromantika ellen, adja vissza Papp Ferenc a magyar irodalomnak pusztán, tanulmány, jegyzetek nélkül, már is nagy szolgálatot tesz vele. De a hagyatéék felfedezője s rendezője többet tett. A legkegyeletesebb emberi dolgok egyikét. Egyéniségét felolvasztva a nagyok nagyjában, vállveregető pártolgtatás nélkül tárja elénk K. pályának kezdetét. Maga az *Isabella királyné és a remete* tragikuma ugyan csak hidegen hagyó naivan borzalmas szövevénynek, sokszor vegyes értékű adatokon nyugvó történelem-beállítására ingadozónak és halványnak látszik előttem, de az a mód, amellyel szervessé fűzte Papp Ferenc a sokféleképen megcsonkult, összezavart leveleket, ahogyan belélátta a hamvveder porába a rég elégett test lelkét, ahogyan kezében

a leggyermekesebb Kemény-ötlet, félig kifejtett titkos szándék, nehézkes mondat, komor-gyöngye próbálkozás az író lelke történetének értékes kövévé válik, ahogy apróbetűs jegyzetei sűrűn osztják «ezután ez *feshette*, ezt *vázolhatta*»-féle hézagpótló magyarázatokat, a legérdemesebb irodalomtörténeti munkálkodás. Ezzel szemben igazán csak hibakeresésnek látszhatik, ha kivánatosnak tartottam volna az összes művekben közölt pár lap Izabella-töredék közlését is az egységes kép könnyebb kialakulásának szempontjából s általában a költő kezeírásában fennmaradt részek eredeti helyesírásának megtartását.

A bevezető értekezése magyar és külföldi viszonyokat magyarázatul hívó széles körületekintését, mélyen járó fejtegetéseit, s nem vakon lelkesedő, de szerető rokonszenvét Keménnyel szemben külön feldicsérem tudományos nagyképűség lenne, mert ott az oknyomozva összeállított adatok váltják ki az olvasóból e megállapításokat, de szóbefoglalásuk nem pótolhatja meggyőző erejüket.

Nehéz, komoly író pályájának legnehezebb, legkomolyabb részéről komoly s a vele való foglalkozás élvezetében szinte könnyeddé váló, nehézeretű könyv Papp Ferenc minden tiszteletet s minden rokonszenvet érdemlő becses munkája.

LACZKÓ GÉZA.

Madách Imre: Eszmék Léliáról. (Az Országos Nőképző Egyesület Évkönyve az 1912—1913. évről. Budapest, 1914. 132 l. Pallas-nyomda.)

Mindjárt az Évkönyv elején egy érdekes cikk ragadja meg figyelmünket: Madáchnak eddig kiadatlan dolgozata ez — *Eszmék Léliáról* — melynek eredeti kézírata özv. Rudnay Józsefnek, az Országos Nőképző Egyesület elnökének birtokában van. Tárgyát tekintve George Sand Lélia című regényének ismertetése: egy — mint a jelzett helyen olvassuk — Veres Pálnéhoz intézett levél alakjában. A kis dolgozat — amellet hogy a költő olvasmányaira vonatkozó ismereteinket gazdagítja — két szempontból is tanulságos. Egyfelől mint a nagy költő Veres Pálnéval való eszményi barátságának újabb bizonyítéka; másfelől pedig mert világot vet Madáchnak esztétikai nézeteire.

A *Veres Pálné élete és működése* című munkából (Budapest, 1902. 39—50. l.) tudjuk, hogy Madách a XIX. század negyvenes éveinek vége óta egészen haláláig nagy tisztelője volt a magyar nőnevelés jeles úttörőjének, aki vele a Kisfaludy-Társaságbeli székfoglalója miatt írásban vitakozott, akihez viszont ő költeményt is írt s kinek nemes egyénisége általában mély hatást tett reá. A szóbanforgó tanulmányféle valószínűleg egy közös olvasmány nyomában keletkezett. Azzal kezdi Madách, hogy a milyen érzés fogja el a bűvárt egy elsülyedt hajóban, olyan szállt lelkébe a könyv olvasásakor. Valóban ha a «mai» társadalmi élet olyan, amilyenek George Sand festi a Lélia című regényben, akkor csakugyan hasonló egy elsülyedt hajóhoz, mely megérdemli, hogy a jőtevő óceán, az idő örökre eltemesse. Lehet, hogy van olyan világ, aminővel a Léliában talál-

kozunk, «de hogy festeni lehessen művészetben», azt tagadja. Nem hivatkozik a régi klasszikus korra, mikor a művészet főtárgya a szép, a kellemes, a tökéletes volt; e kort mellőzve a kereszténység-ihlette romantikus iskolára utal, melynek hívei többnyire találnak módot a borzalmas elem enyhítésére. A Lélia alakjai azonban egytől-egyig betegek; emellett nincsenek eléggé motiválva. Pedig a kellő lélektani indokolás igen fontos. «A komikum és tragikum közt egy vonal választja a határt. Nagy eszközöket használni csekély dolgokra és viszont a kómikumot szüli. — Zrinyi Miklós halálának motivumául tegyünk a haza helyett egy agarat, melyet mind a két fél bírni óhajt s nevetségessé lesz.» Minden motivatio nyomorú törpeséggé fajul a szerelem nagy eszméje irányában. A vallás ép olyan eszme, mint a szerelem; amint a szerelem csakugyan a szív vallása. Ő — úgymond — minden esztétikai műben a szépet keresi, ezt tartja céljának, nem a morált; ez csak annyira szükséges, amennyire ha morális érzületünk sértetik, a rúttnak érzése fog el. Azért — folytatja — nem a morál, csak a szép eszméjéből kiindulva teszi meg észrevételeit. A regény alakjainak jellemzése után azzal fejezi be fejtegetéseit, hogy a mű egyes helyeinek szépségét nem vonja kétségbe, bár szerinte alig van olyan részlete, mely ne az általa kárhóztatott új romantika néven összefoglalható irányok virága lenne.

Íme a hat és fél nyomtatott lapra terjedő kis tanulmány gondolatmenete. Hogy Madách mikor foglalta írásba és küldötte el Veres Pálnénak, azt nem árulja el a közlést megelőző tájékoztató. Talán fölösleges hangsúlyozni, hogy az ismertetett gondolatok inkább jellemző s nem meglepően új voltuknál fogva tarthatnak számot az érdeklődésre. Ami Madáchnak a művészet és erkölcs viszonyára vonatkozó nézeteit illeti (l. Az *æsthetika* és társadalom viszonyos befolyása c. értekezését is), érdekes velük egybevetni Gyulainak ugyanerről a tárgyról szóló fejtegetéseit. (L. *Kisf.-társ. Évl. XXI. 14. l.*) Az összehasonlításból kitűnik, hogy a költő és a kritikus felfogása között a művészet és erkölcs viszonyára vonatkozólag nincs eltérés.

VELEZDI MIHÁLY.

Jánosi Béla: Szerdahely György æsthetikája. Budapest, 1914. 60 l. Ára 1 K 50 fill. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a M. T. Akadémia. XXIII. köt. 1. sz.)

Jánosi munkája alapján végre biztosan ítélnünk Szerdahely György esztetikai munkásságának értékéről. Most már teljesen tisztázva van viszonya forrásaihoz; szóval önállóságának kérdése. Utóljára Radnai Rezső foglalkozott vele behatóbban (*Æsthetikai törekvések Magyarországon. Bpest, 1889.*), de ő Szerdahely általános esztetikai műveit (*Æsthetica. I—II. Budæ, 1778. Imago æsthetices. Budæ, 1780.*) csak Baumgartennel hozza szorosabb kapcsolatba, bár elismeri, hogy «részletekben tudomást vesz a korabeli esztetikuskok másnemű elméleteiről is» (id. m. 44. l.). Itt-ott önálló eredeti felfogására is utal. Jánosi is rámutat Baumgarten döntő hatására. Mindjárt kiindulásában, alapvető felfogásában a szépségről őt követi Szerda-

hely, később is, sok fontos részletben reá támaszkodik; «a hallei tudós folytonos fogalomanalysisei, osztályozásai, alosztályozási és szabályalkotásai nála is feltalálhatók, bár nem olyan terjedelmesen és nem oly száraz tárgyalásban» (56. l.), de erősen meglátszik rajta Home befolyása is, aki Baumgartenétől teljesen elütő jellegű művében empirisztikus és lélektani alapon áll (*Elements of criticism. I—II.*, Edinburg, 1761. Szerdahely Meinhard német fordítását használhatta, mely 1772-ben Lipcsében jelent meg). S éppen e kettős hatásnak módja vet világot, Szerdahely tehetségére. A magyar esztetikus inkább csak befogadó, nem pedig alkotó szellem volt s a mélységek iránt hiányzott érzéke. Baumgartennek éppen filozófiai alapgondolataival törődött legkevesebbet, Home-nak sem szelleme hatott rá, nem látni tanult tőle, hanem inkább csak gazdag anyagárt látott benne. Lelkével Riedel Frigyes Justus a legrokonabb, kinek esztetikai főműve (*Theorie der schönen Künste und Wissenschaften*, 1766) Jánosi szerint nem egyéb, mint a legkülönbözőbb szerzőkből kiírt idézeteknek egybeállításai. Ezekon kívül még Baumgarten tanítványa, Meier, továbbá Salzer és Batteux voltak Szerdahely legfőbb forrásai. Különben maga Szerdahely sem követeli maga számára anyaga eredeti voltának elismerését, de bizonyos önérettel hangsúlyozza rendszerezésének önállóságát. Jánosi műve alapján ez az érdem sem igen illeti meg. Az esztetikus tárgyak sajtóságainak elrendezésében van eredetiség, azonban a szempontokat szolgáló fogalmak sem nem mélyek, sem nem szabatosak. Igazában csak kompilátor Szerdahely és Jánosi rendkívüli tudása szinte pontrólpontra kimutatja forrásait.

E művek azonban mégis becsesek nekünk magyaroknak, «mert első kísérlet a Németországon alig 30 éve a filozófia rendszerébe beilleszkedett tudomány átültetésére. Még pedig nem egyszerű fordítás útján, hanem kiválogató, gyűjtő és egybeállító eljárással, mely az önállóság s eredetiség külső jeleit viseli. A tett merészségét akkor értjük meg igazán, ha elgondoljuk, hogy 1778-tól csaknem 40 évig kell várunk, míg egy másik irónk a Szerdahely esztetikája óta elhanyagolt terület új műveléséhez fog». (57. l.). Továbbá esztetikája ér annyit, mint azok a Németországban ez időtájt megjelenő elméleti művek, melyek a populáris filozófia állaspontjáról tátékoztatnak e kérdések felől.

Általános esztetikai elveinek érvényesülését az egyes művészetek körében poetikai műveiben vizsgálja Szerdahely. *Ars poetica generalis*-ében (Budæ, 1783.) három könyvön át tárgyalja a költészet eredetét, értékét, megbecsültetését, anyagát, alaki feltételeit, rendeltetését, a költői tehetséget. Nem választ ugyan senkit sem állandóbb vezetőül, de «nincs még egy műve, melyben annyira kedves klasszikus elméleti írónak és költőinek gondolatkörében mozogna» (40. l.).

Az egyes költői műfajok elméleti közöl az elbeszélő és drámai költészetét nyújtja Szerdahely (*Poesis narrativa*. Budæ, 1784. *Poesis dramatica*. Budæ, 1784.). Itt sem eredeti, de nagy olvasottságával újra meglep. A régi és újabb elméletirők egész serege vonul fel előttünk. Régi kézikönyveinkkel szemben az ő műveinek meg van az az érdemük, hogy modernekek, sok új

eszme és gondolat talál bennük helyet. Továbbá az újabb külföldi irodalmak termékei az iskola falai között az ő könyveiben nyernek először méltánylást. «Tőle kaptak egyebek közt Ossian, Petrarca, Tassó, Lope de Vega, Camoens, Milton, Dante, Ariosto, Corvantes, Alfieri, Shakespeare (vagy 13-szor említi Sz.; Jánosi lehetőleg a forrásokat is tisztázza érdekes összeállításában), Gœthe (csak pár szó), Lessing, Wieland, Calderon, Molière többé-kevésbbé terjedelmes ismertetését és jellemzését (48. l.)» Igaz, hogy ezek jó részét is máshonnét írja ki (az újabb irodalomra nézve egyik főforrása Schmidt Keresztély Henrik gieszeni tanár műve: *Anweisung der vornehmsten Bücher in allen Theilen der Dichtkunst*, Leipzig, 1781.), de mégis csak lehetett ébresztő, serkentő hatásuk. Nem feledkezik meg a magyar költészetről sem, megemlékezik a magyar elbeszélő művekről s a pásztori költés körében melegen méltatja Faludit. Jánosi általában sikerültebbeknek tartja a poetikai műveket az általános esztetikaiaknál.

Rövid életrajz vezet be az értekezést, összefoglalva és új adatokkal bővítve eddigi ismeretünket. Mellékesen Szerdahely költői működését is méltatja Jánosi. Iskolai drámáinak csak címzeit ismerjük, latin versei azonban két kiadásban is megjelentek (*Silva Parnassi Pannonii*. Bécs, 1788. és Buda, 1803). Nincs bennük egyéni érzés, klasszikus költők visszhangjai, de tanúságot tesznek írójuk tudásáról és virtuozitásáról a latin költői nyelv használatában.

Ez a méltatás magára Jánosira is jellemző. Látszik, hogy mindent keresztül kutatót, ahonnét adatot remélt Szerdahely esztetikai elveinek ismeretéhez. A költemények átvizsgálása e szempontból negatív eredménnyel járt. Azonban tudja Isten, részánta volna-e valaki magát e versek áttanulmányozására? Talán ez vezette Jánosit, midőn értekezése egységének rovására róluk is megemlékezik. A még legkisebb tudományos igazságnak ez a megbecsülése, a lelkiismeretes gondosság nagy erénye Jánosinak. Hogy ez minő tudással, az esztetika történetének minő ismeretével párosul, arról csak az alkothat magának fogalmat, aki látja, hogy az értekezés folyamán Jánosi mint fedi fel Szerdahelyi gondolatainak rendkívül elszórt eredő helyeit.

KOC SIS LÉNÁRD.